

SIRP JA VASAR

KIRJANDUSE JA KUNSTI NÄDALAHT

1944

Igas kultuuris on teoseid, isiksusi ja institutsioone, mis aja jooksul omandavad sümboli tähenduse, nagu Suur Teater venelastel või «Seitse venda» soomlastel. Meie on «Estonia» alati olnud rõhkem kui lihtsalt (kooper)teater. Mõni meist ei saali ehk tänapäeval operit, kuid see ei seaga meid armastamast «Estonia». Ka nelikümne aastat tagasi, kui sõjatuks hävis «Estonia» oma maja, elati seda üle kui üldrahvaliku õnnekuuri. Okupatsioonaja lõpupevil leidis «Estonia» tütrilise ühena ütlahuse Dramateatris. Tegelikult taheti üle kolida kino «Gloria» ruumidesse, kuid «Ostland-Filmi» peakorter Berliinis ei andnud luba. 1944. aasta sügisel kohe pärast Tallinna vabastamist kogus estoonlased jälle kokku direktori ametisse määratud Ants Lauter. Alustati teadmisega, et teatri ajutiseks koduks saab kino «Gloria» (praegu Vene Dramateater). «Estonia» varemises käisid siis juba koristustööd ja oktoobri lõpuks oli hoone paremini säilinud osale peale tõmmatud ajutine katuse. Oli teada valitsuse otsus «Estonia» kiiremas korras jälle tles ehitada.

4. novembril SV avaldas kirjutise «Estonia» valmisstabi esietenduseks». See on reportaaž Kitzbergi «Enne krukke ja koitu» proovilt «Gloria» fua-jees ning jutujamine lavastaja Andres Säreviga. Miks valiti «Estonia» esimeseks draamalavastuseks just too Kitzbergi näidend, millega muuseas avas oma hooaja ka «Va-

kumab, loeme näitlejate kohta, kes harjutavad Kitzbergi: «Meid ei heiduta see, et näidendi proove tuleb teha ebasoodsates oludes, nalle on vada tähtis, et saab jälle «Estonia» teha.»

Täpselt 40 aastat tagasi 7. nov. 1944 avas «Estonia» «Jevgeni Onegniga» hooaja, 8. nov. esietendus «Enne krukke ja koitu».

Tookord ilmusid teatriarvustused veel otsekohe pärast esietendust, ka nädalalehes. Nad ei olnud küll analüüsis nii sügavuti minevad ega ka terve SV külje pikkused, kuid neis oli värske teatrimuise võlu. Nimeärgiga «A» ilmus juba 11. novembril SV-s kirjutis

jäänud mingis erilises arkamise aja meeleolus: kohtas turtavaid, kelle seastest viimaste lahingute segaduses enam midagi ei teatud, tekkis jälle usk normaalse elu võimalikkuse.

Esimene sõjajärgne «Jevgeni Onegin» oli väga emotsionaalne etendus, mille tumber tolleaegseis askeetlikes meeleoludes tekkis isegi valdusi, et kas tohib ikka nii otse ja tõmmiliselt oma tundeid väljendada nagu Tatjana ja Onegini viimases kohtumises.

Kriitikat sai lavastus soodsa hinnangu «Jevgeni Onegini» lavastas Eino Uuli, dirigentis Priit Nigula, tantsujuht oli Anna Ekston, kostüümid

KUI «ESTONIA» AIDUSTAS

misitati tähistama oktoobripäivi ja see taheti kokku viia tähtsastundumusega kultuurielus.

Tiit Kuusik õppis sel sügisel Onegini rolli. Maestro meenutab, et Lauteri kabinet asus vanas «Estonias» parteri jalu-tusruumis. Direktori teatri-mehe hing, täpsus ja vankumatu dissipliini nõudmine aitasid korra luua ja näha valgusküür läbi selle kaose, milles teatritrivas ajuti tundis end viihivat. Kus tehti algust muusika õppimisega, seada Tiit Kuusik enam täpselt ei mäleta. «Onegini» seadeproovid toimusid aga «Estonias» praeguses publiku garderoobis. Kui algasid lavaproovid, koliti üle «Gloriasse». Lavakäsitid veel ümberhüütustööd, nii et lauljad ja puusepad olid teinekord kõrvuti, summutades võidu tilkseist. Samast 4. novembril reportaažist, millest ka reporteri enda vaimustus selgelt läbi

«Ajalooline õhtu» «Jevgeni Onegini» esietendusest. Ka tookord oli vihmane sügisvihna. Võidu väljaku astalt hiilgab veelokudest, tige tuul rebib raagnund puie latvu.

«Estonia» uues kodus aga va-leiul, sest esietendusele kogunenud publik on teadlik selle õhtu ajaloolisest tähtsusest: on see ju esimeseks esietenduseks, mille annab «Estonia» teater pärast oma vana kodu hävimist.» Kirjeldatakse saalide haljast dekoratsiooni ja tihtrite sätta. «Ja siis äkki ilmub lavale rõhkekaskulise eesriide ette Ants Lauter oma mehises rühis.» Tiit Kuusiku kodus mäletatakse, et Lauter sarvepuhumist matkades. Ta tervitas publikut ja publik tervitas oma kuusa teatri-mehe isikus «Estonias». See õhtu on saalisõiljalle meelde

Nathalie Meit ja dekoratsioonid Voldemar Haasilt. Esimeses koosseisus laulsid Tiit Kuusik, Martin Taras (Lenskij), Elsa Maasik (Tatjana), Jenny Simmon (Olga), Ott Raukas (Grenin). «Estonia» kositümladud oli täiesti hävinud, samuti enamik dekoratsioonid. SV kirjutab 11. nov., et «opeeri lavaline väljaehitmine on tänna muidugi vaesem kui see oli aastate eest «Estonia» vana kodus. Me teame, milliste raskustega on tulnud võidelda, me teame, millise haruldase kiirusega ja kui vähesteproovidega see oper on praegu lavale jõudnud. Aga me märkame ka, kuidas lavastaja Eino Uuli andekas käsi on tabukalt haaranud kõigi olemasolevate võimaluste ärakasutamiseks: Ja nõnda ongi saanud võimatu võimalikuks. Kõlge üksmeelsem heakskiitlangeb Elsa Maasiku Tatjana-le, Tiit Kuusiku Oneginit ni-

metab kriitika jõuliselt veenavaks ja eriti järjekindlaks oma elumeheliku baseerumises. Vootle Velkusi teise koosseisu Oneginit peeti aga dramaatilsemaks ja liikuvamaks. (Ka teine koosseis sai eraldi arvustuse.) Edaspidi laulsid Tatjanat veel Olga Lund ja Marta Runge, Olgat Nadežda Sillar-Anniko, Lenskit Jaan Haabjärv. Zaretski tagasihoidliku rolli tegi noor Georg Ois. Esimene SV-s tema lauljajõuimetele antud hinnang kõlab: «...tähtis oma osa ilmekalt.»

«Glorias» mängis «Estonia» 1947. aastani. Seal esietendusid E. Kapi «Tasuleegid» ja G. Erneseaksa «Puhajärv», meenud operetid «Kõrbelaul», mis tegi publiku lemmikuks Georg Oisa ja Meeta Kodaniporgi, ja «Kolm musketäri». Juba 25. novembril kirjutab SV «Boheemi» lavaleulekust. See oli 1936. aasta lavastuse uueandmine.

Tiit Kuusik meenutab, et teatrisaal oli tihti nii külm, et tooliiridade kohale kerkis nähtavalt hingehõku. Aga prozektorid kütisid soojaks lava ning inimmes saali, nii et enduse lõputus oli päris normaalse olula. Meeste garderoobi pääses kistsast keerdreipi mööda, kust temal, kogukal mehel, naiteks «Tasuleekide» kostüümi ning möögaaga oli tükk tööd lavale pääseda. Aga keegi ei nurisenud, sest usuti oma teatri tulevikku.

4. novembril SV avaldab teatritriva tervitust oktoobripühadeks. Kirjutavad Lauter, Piina, Põldroos, Laur, Särev, Tarmo, Mari Möldre. Hugo Laur titelr. «Suure Oktoobri-revolutsiooni» 27. aastapäeva tervitan rõõmuga sidames, et eesti teater võib jälle samunda avarates tingimustes oma loomingu rada, ja õnnelikus teadmisest, et kodutuks jäänud estoonlastes pere võib oma paljukkannatanud «Estonia» varemest varsti tõusmas näha uut «Estoniat.»

ELLE ANUPOLD

Simp ja Vasar 7.11.1984